

A jövedelemeltitkolás okai, következményei és visszaszorítási lehetőségei különös tekintettel Magyarországra

Dr. Nagy Imre Zoltán

Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar
Szervezési és Vezetési Intézet
nagy.imre@kgk.uni-obuda.hu

Abstract: A jövedelemeltitkolás, adóeltitkolás, feketegazdaság korunkban a fejlett piacgazdaságokban is komoly gondokat okoz, ahol egyébként a modern adórendszer tradíciói már régebben kialakultak, mint hazánkban. Az állami bevételkiesés emiatt rendkívül tetemes szerte a világon. De még az állami bevételkiesésnél is nagyobb kárt okoz az, hogy sérül az általános közteherviselés elve. A becsületes adófizető állampolgárok becsapottnak érzik magukat, ami abba az irányba hathat, hogy más törvényeket is megszegjenek. Jogtalan piaci előnyök megszerzése miatt tisztességtelen versenyhelyzetek keletkeznek, amelyek a piacgazdaság alapelvét rombolják szét. A jövedelemeltitkolást különböző, ellentmondásos jelenségek, okok hívják életre és táplálják, amelyek közgazdasági, gazdaságpolitikai, pszichológiai, szociológiai, tradicionális, történelmi és specifikus, országhoz kötött összefüggéseken alapulhatnak. Rendkívül fontos az okok pontos alapos feltárása, ugyanis nem elég a felszíni kezelés, az adótörvények, költségvetési normatívák, büntetések stb. súlyosbítása, átalakítása. Komplexen és nagy körtekintéssel kell fellépni a kiváltó okok ellen. Fontos szerepet játszhat a rossz szabályozás megszüntetése (csak olyan szabályokat vezessünk be, amit be lehet tartani és be lehet tartatni.) Szigorú szabályokat kell az Európai Unióval összhangban alkalmazni, amelyek a törvényi hézagokat pótolják. A bűnüldöző szervek és az igazságszolgáltatás hatékonyabb működésével kell a gazdasági bűnözést visszaszorítani. Fokozni kell a törvényalkotás rugalmas hozzáigazítását a gyorsan változó körülményekhez. Célszerű a túladóztatást és a túlzott állami jövedelemcentralizációt mérsékelni. Nem szabad csak a büntetésekre és szankciókra koncentrálni, előrelépést csak az jelent, ha a kiváltó okokat konkrétan tisztázzuk és ellehetetlenítjük ezeket. Eközben hosszútávon ható módszerekre is figyelmet kell szentelni, pl. erkölcsi nevelésre, jogharmonizációra és az egyes döntések hatásvizsgálatára.

1 Bevezetés

Adót sehol a világon nem fizetnek szívesen, de többnyire mégis megfizetik azt, ami az államnak jár. Az **adóeltitkolás** korunkban a fejlett piacgazdaságokban is komoly gondokat okoz, ahol egyébként a modern adórendszer tradíciói már régebben kialakultak, mint hazánkban. Az adócsalók az adóhatóság előtt rejtve akarnak maradni, és ezért tevékenységüket és jövedelmüket igyekeznek láthatatlanná tenni. Ezért beszél sok szakember a téma kapcsán **láthatatlan jövedelmekről**, láthatatlan gazdaságról, feketegazdaságról. Gyakori fogalom a **szürkegazdaság** is, amelyik átmeneti formát képez a legális és illegális gazdaság között. Minél nagyobb a láthatatlan jövedelmek részaránya a statisztikailag kimutatott jövedelem nagyságán belül, annál inkább illetik a szakemberek ezt a jelenséget **feketegazdaság** elnevezéssel. Ez az elnevezés azonban nézetem szerint nem helyes, mert azt a látszatot kelti, mintha önálló struktúráról lenne szó, miközben a feketegazdaság jelentős része nagyon is szorosan kapcsolódik a legális gazdasághoz. Egy **nyugta** nélkül kifizetett áru tulajdonosaként mindenki résztvevőjévé és egyúttal áldozatává is válik a feketegazdaságnak, kettős értelemben is. Egyrészt a vevő nyugta hiányába nem tud jogszerűen kifogást emelni a különböző minőségi problémák miatt. Másrészt a feketegazdaság fenti értelemben vett érintettje a társadalom tagjaként lényeges hátrányt szenved, mert az állami bevételeket, amelyek a közszolgáltatásokat fedezik, megrövidítették. Különösen fájdalmas ez akkor, amikor az amúgy is csökkenő állami bevételek és az állam eladósodása miatt a közszolgáltatások területén takarékosági programokat léptetnek életbe, és kevesebb forrásból kellene a közszolgáltatások szintjét és hatékonyságát növelni. Aligha véletlen, hogy különböző országokban a törvény **azt a vevőt is büntetni rendeli**, aki nyugta nélkül vásárolt. (És nem csak az eladót). Ez a megoldás hazánkban is szóba jött, de jelenleg a lakosság kellő motiválása érdekében havonta **sorsolásokon** vehet részt minden ezer Ft felett szolgáltatásról szóló nyugtával rendelkező vevő. Ez a megoldás nem tűnik hatékonynak, ennél határozottabb kormányzati lépésekre lenne szükség.

Előnyös azonban a feketegazdaság terminológiájának alkalmazása abból a szempontból, hogy ez a fogalom bizonyos fokig szervezettségre utal, amely nyilvánvalóan megállja a helyét. Gondoljunk csak néhány nagyobb adócsalási ügyre Magyarországon, a **”vecsesi számlagyárra”**, vagy az **”olajszőkítésre”**. Ez utóbbi esetben, mind az eladók, mind a vevők egy része magas nyereségre tehetett szert, és az is közszájon forog, hogy az olajszőkítő tőke az új jövedéki törvény megjelenése után a **”bortermelésbe”** menekült. (Bácskiskun-megyei Bermuda háromszög). A feketegazdaság fogalma **a bűnözéssel való kapcsolatra is** utal. Ez is helyén való, ami a fenti esetekből kiindulva is nyilvánvalóan így van. A jövedelemeltitkolás ugyanis nagyon gyakran további bűncselekményekhez vezet, vagy éppen azokból vezethető le. Közismert tény, hogy a híres-hírhedt maffiafőnököt, Al Caponét végül adócsalásért tartóztatták le és ítélték el az USA-

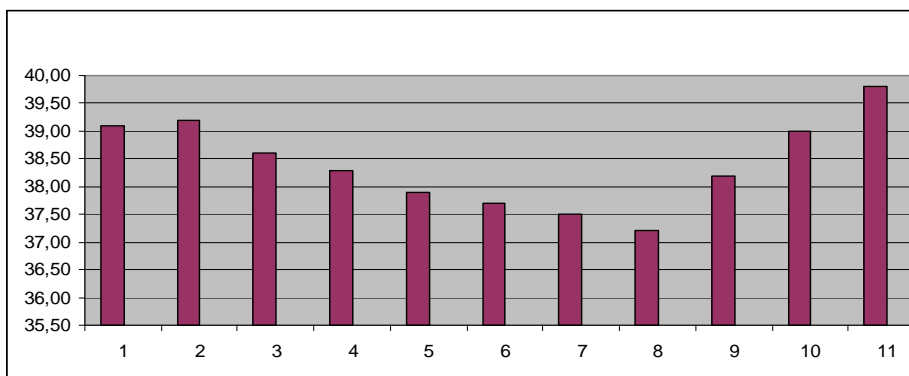
ban. Ez is azt mutatja, hogy milyen fontos a fejlett társadalmakban az adótörvények betartása, még Maffia számára is melegen ajánlott. A feketegazdaság fogalmának utóbb felsorolt kétségkívüli előnyei ellenére helyesebbnek tartom a **láthatatlan jövedelem**, vagy **jövedelemeltitkolás** fogalmának használatát, mert ezek pontosan leírják a nem kívánatos jelenségeket, és nem utalnak nem létező elkülönülő struktúrára. Inkább a súlyosabb bünelkövetéssel kapcsolatban célszerű használni a feketegazdaságot, de a kifejezések használata szinonimaként keveredik.

2 A láthatatlan jövedelmek nagysága

Szakértők becslése szerint a jövedelemeltitkolás részaránya az éves GDP-hez viszonyítva a fejlett ipari országokban 5-20% között mozog. Ez a részarány Magyarországon több szakérő szerint még magasabb. Bár a becsült értékeket csak kétségekkel szabad elfogadnunk, már most le kell szögeznünk, hogy Magyarországon a jövedelemeltitkolás nagyon elterjedtnek tűnik, mindenestre nagyobb mértékben, mint a fejlett ipari országokban. Erre enged következtetni a jövedelemeltitkolás okainak feltárása és az okok elemzése. (Számos szakérő azt feltételezi, hogy a fenti arány 20 és 50% között mozog a fejlődő országokban.) A GDP 26 094 Mrd Ft-ot tett ki Magyarországon 2009-ben. Miután Magyarországon a jövedelemcentralizáció több mint 50 % (2006-ban 54,6 %, a régióban rendkívül és károsan magas (Békesi [2])), **évente 2500 Mrd Ft állami bevételről** lehet minimum beszélni. Az adócentralizáció Magyarországon 37-38 % körül alakul évente (2008-ban és 2009-ben alulról súrolja a 40 %-ot). Így **az állami adókieés minimum 1900 Mrd Ft** lehet évente. Természetesen a multiplikátorhatás (lásd később) ezt a hatalmas összege csökkenti. (Szeretném még egyszer hangsúlyozni, hogy itt láthatatlan folyamatokról van szó). Ezt a Magyarországnak számára nagyon is szomorú helyzetet még súlyosbítja, hogy az adó és járulékbévételek 60 %-a Budapestről és Pest megyéből származik. A láthatatlan jövedelmek magas szintjének okai számos tényezőre vezethetők vissza Magyarországon, amelyek elemeit megkísérlem feltárni és elemezni. Ebben többek között az is fontos szerepet játszik, hogy **a modern adórendszer viszonylag nem olyan régen**, a rendszerváltáskor került bevezetésre.

Év	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GDP %-ában	39,1	39,2	38,6	38,34	37,9	37,7	37,5	37,2	38,2	39	39,8
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

1. táblázat:
Adócentralizáció Magyarországon

1. ábra
Adócentralizáció Magyarországon

Forrás: 1.Békesi, Előadás, Minden tudás Egyeteme

2006,<http://www.mindentudas.hu/bekesilaszlo/20060917bekesi1.html?pid=3>; 2.Világgazdaság 2007

06.13,<http://vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=176927&fr=hk>; 3.MTI 2009

06.26.<http://www.origo.hu/uzletinegyed/valsag/20090626-oszko-33-szazalekra-csokkenhet-az-adocentralizacio.html>

A magyar adócentralizáció egy kicsit alacsonyabb volt a korábbi években, mint az EU átlaga (39-40%), de sokkal magasabb, mint a Balti országok, Írország, vagy a viseigrádi országok (30-36%) rátája.

3 Láthatatlan jövedelmek nem kívánatos hatásai

Az adóhatóságok mindenütt a világon hatékony ellenőrzési lehetőségeket és szigorú büntetéseket és szankciókat követelnek. Az adókiesés, amit egyébként a multiplikátorhatás bizonyos mértékben a forgalmi és jövedelem-adórendszeren keresztül csökkent, a hátrányok között csak másodlagos szerepet játszik. (Multiplikátor hatás alatt azt értjük, hogy a jövedelmeket attól függetlenül, hogy

azok legálisak, vagy illegálisak, végül is elköltik, és ezáltal növekszik az állam adóbevétele.) Még fontosabb következménye a jövedelemeltitkolásnak az adókiesés mellett, hogy **sérül az általános közteherviselés elve**. A becsületes adófizető állampolgár becsapottnak érzi magát, sőt egyes adószakértők szerint az igazságtalannak tartott adórendszer a demokratikus társadalmat, a demokratikus intézmények működését is veszélyeztetheti.

Attól lehet joggal tartani, hogy az adótörvények és a különböző adójogszabályok semmibevétele arra indítja az állampolgárokat, hogy **más törvényeket is megszegjenek**. Olyan állampolgárok is kriminalizálódnak, akik egyébként alapjában véve tisztességesek.

Azért, hogy az így kiesett adó- és járulékbévételeket pótolják, az állam növeli az adókötelezettségeket, elsősorban a **bérből és fizetésből élők adótételeinek növelésével**. Rövidtávon nem is tehet mást. (Adóemelés akkor is bekövetkezik, ha pl. a sávós progresszív adótáblát az inflációs rátának megfelelően nem, vagy késve módosítanak (valorizáció). Ilyenkor is nőnek az állami költségvetés bevételei, ha látványos adókulcsemelés, vagy új adó bevezetése nem is történik meg). A másik megoldás az lenne, hogyha az adófizetők számát növelnék. Ez azonban nem könnyű feladat, és az "adóreform" jelszava alatt az államok megelégszenek a bérből és fizetésből élők pótlólagos megadóztatásával, azokéval, akik statisztikailag és adóügyi szempontból jól kimutatható jövedelemmel rendelkeznek. Feltűnő igazságtalanság ebben az, hogy a bérből és fizetésből élők jövedelmei természetesen sokkal alacsonyabbak, mint azoké, akik a feketegazdaságban "tevékenykednek".

Egyre jobban növekvő **vagyondifferenciálódás** jön létre. Egyre többen ezt a differenciálódást igazságtalannak tartják, növekszik az adóeltitkolások száma és értéke is, mert az eddig tisztességes adófizetők is megkísérlik jövedelmeiket optimalizálni.

Mindezeknek az a következménye, hogy **egyre szűkebb lakossági rétegek fogják a társadalom közös kiadásait fedezni**. A foglalkoztatottak részaránya a munkaképes lakossághoz viszonyítva Magyarországon csak 50,9 %, tehát 3,9 millió foglalkoztatott van, de ezek közül is csak 3,1 millió fizet személyi jövedelemadót. Miközben a személyi jövedelemadó a nagyszámú minimálbéres miatt (1,5 millió fő) és az adójóváírások következtében a személyi jövedelemadót fizetők mintegy felének minimális terhet jelent, addig a személyi jövedelemadót fizetők 7-8%-a fizeti az állami személyijövedelemadó-bevételek 50 %-át. 3,4 millió állampolgár biztosítja a társadalom- és nyugdíjbiztosítás bevételeit, amelyek egyébként 10 millió ember számára kell, hogy fedezzék az egészségügyi kiadásokat és 3 millió nyugdíjas számára a nyugdíjakat. Az élők munkához kapcsolódó elvonások Magyarországon a legmagasabbak közé tartoznak Európában, az összes munkaköltségeknek az 55 % jelentették. (Csak Belgiumban van ennél magasabb ráta). Változás történt ebben, mert a kormány 2009. július 1.-től 5 bázispontos csökkentést hajtott végre a társadalombiztosítási

járadékfizetésnél, 2009-re azonban csak a minimálbér szintjének kétszereséig, 2010-ben a tb-járadék csökkentése a teljes jövedelem szintjéig érvényesült. További más 2009 évi intézkedésekkel együtt tekintve ezeket a változásokat, azt mondhatjuk, hogy a jövedelemeltitkolásra egyelőre nem lesznek nagy hatással, de ez az irány jó.

Hasonló negatív hatása van annak a ténynek is, hogy a láthatatlan jövedelem élvezője **igazságtalan piaci előnyt** szerez az alacsonyabb költségek miatt a verseny piacokon. Ez a többi piaci szereplőt is arra indítja, hogy jövedelmének egy részét titkolja el, mivel csak így tudnak az éles piaci versenyben lépést tartani.

További gondot jelent, hogy a feketegazdaság résztvevői semmilyen **jogorvoslatra**, az arra meghatározott intézményektől nem számíthatnak, így aztán **nő az önbíráskodás**, elharapóznak a vagyonelleni **bűnelkövetés** különböző formái. (Erőszakos pénzbehajtások, erőszakos leszámolások a szállítókkal, akik nem helyesen teljesítik a "a szerződést", túlóráikat leltári készletekkel kiegyenlítő pincérek, pultosok, Molotov koktélok az éjszakában...). Súlyos problémák lépnek fel a foglalkoztatáson belül is, elterjed és megszokottá válik a **feketemunka**, amely esetén rabszolgai módszerek is előfordulhatnak. A szerződéses munkaidőt rendszeresen túllépi, a minimálbérre és a szabadságolásra vonatkozó szabályok betartása, vagy a próbaidőre is megfizetett bér az alkalmazottak legmerészebb álmái maradnak, az alapvető egészségügyi előírásokat sem tartják be.

A jövedelemeltitkolás elterjedése regionális eltéréseket mutat a világ minden országában. A **nagyvárosokban és az ipari körzetekben** úgy tenyészik a feketegazdaság, mint a gyom a nyári eső után. (Láthatatlanság, a tömegben való elvegyülés, nagyobb szabadság, nagyobb piacok). A jövedelemeltitkolás jelentős része a **határterületek közelében** jön létre. (Csempészet az eltérő árak és kereslet miatt.) Ez a jelentős differenciálódás odavezethet, hogy az egyes országrészekben, városokban külön **bűnözési központok** jönnek létre.

A kutatások nem igazolják a feltételezést, hogy a feketegazdaság az elmaradt régiók egyfajta védekezési formája lenne és az így egyfajta kiegyenlítési funkciót töltene be. (Ettől még a jövedelemeltitkolás a szegényebb régiókban is működik, de ott más okokra vezethető vissza a léte.). A nagyvárosi régiókban a feketegazdaságból származó jövedelem sokkal magasabb, mint a fejletlenebb régiókban. Itt kell megemlíteni, hogy a jövedelemeltitkolás megítélése és elterjedtsége a **kulturális értékeken és tradíciókon is múlhat**. A dél- és kelet európai országokban provinciális, kisvárosi viszonyok jöhetnek létre (gyámsági viszonyok "keresztapával"), amely viszonyok az informális gazdaság kialakulásához nagymértékben hozzájárulnak. **Tehát különböző, ellentmondásos jelenségek hívják életre és táplálják a feketegazdaságot.**

4 A jövedelemelvitkolás okai

Általában igaz, hogy világszerte csökkennek a pszichológiai gátások a jövedelemelvitkolással szemben. Ez a szomorú tény biztosan összefügg a **növekvő egoizmussal** és az erősen **megkopott kollektív szellemmel**. Az okok feltárása során először az un. **tradicionális modelleket** kell megemlíteni. Ezek a jövedelemelvitkolást olyan kockázattal terhelt döntési problémaként fogják fel, ahol az adóalany a jövedelmét adóelvitkolással is gyarapítani akarja, miközben valószínűleg a következő szempontokat mérlegeli:

- a felfedezés valószínűsége,
- a pénzbüntetés és egyéb büntetések mértéke,
- az általános adóterhelés,(az adótábla magassága és progresszivitása, az adómentes jövedelmek nagysága stb.)
- a tényleges jövedelem nagysága.

A **felfedezés valószínűsége**, ill. annak fokozása csökkenti az adóelvitkolás mértékét. Az eredményes adóhatósági vizsgálatok prevenciót jelentenek. A nemzetközi kutatások során azonban nem sikerült statisztikailag bizonyítani, hogy a büntetések (adópótlékok és adóbírságok) a jövedelemelvitkolásra jelentős hatással bírnának. A magyarázat kézenfekvő. A büntetések meghatározása magától értetődően a törvényhozás kompetenciája, miközben az adóvizsgálatok és az adófizetők meghallgatása természetesen az adóhatóság feladatát képezik. A parlament és az igazságszolgáltatás nem képes a jövedelemelvitkolás büntetéseit olyan gyorsan és rugalmasan módosítani, hogy ez a nem kívánatos folyamatok visszazorítását megfelelően szolgálja. A parlamentben természetesen a döntések politikai összefüggései is fontosak (ezzel nincs is önmagában véve probléma, a parlament legyen is a politika színtere), másrészt - mint más bűncselekményeknél - a büntetések, azok tételei a jövedelemelvitkolások esetén sem bírnak különösebb visszazorító erővel.(Többek között ez az oka a halálbüntetés eltörlésének is).

Az okok feltárására irányuló kutatások súlypontjába egyre inkább a pszichológiai, szociológiai és egyéb szempontok kerülnek. Ez annál inkább is helyes, mert vitathatatlanul látszik, hogy az egyes a jövedelemelvitkolást befolyásoló tényezők az **adófizetők magatartásának pszichológiai és szociológiai törvényszerűségein** keresztül jutnak érvényre.

Világszerte elterjedt az a nézet, hogy az adóelvitkolás egyik fő kiváltó tényezője a **magas átlagos adóterhelés**, és ez a hatás az illegális jövedelmekre még nagyobb, ha a további elvonások (nyugdíj- és betegbiztosítás, a foglalkoztatás munkáltatói és munkavállalói járuléka) a magasak. Már hangsúlyoztam, hogy a magyar adóterhelés nagyon magas, különösen a szomszédos és más közép- és kelet-európai konkurens országokkal összehasonlítva. A nemzetközi tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az adófizetők az átlagos adóterhelés 1%-os növelésére, mintegy

8 %-os jövedelemeltitkolási növekménnyel válaszolnak. Ez a sztochasztikus összefüggés számos ország specifikus tényezőtől is függ, egy azonban biztos, a jövedelemeltitkolás növekedésének mértéke jelentősen meghaladja az adónövekedés mértékét. Nagyon érdekes, hogy sok adószakértő ezt az állítást fordítva is igaznak véli. Azaz az adócsökkentésre a jövedelemeltitkolás mértéke csökken, s az állam az adótételek csökkentése ellenére több adóbevételre tesz szert. Ezt azonban még nem sikerült egyértelműen bizonyítani, nevezetesen, hogy az adócsökkentés önmagában mennyiben járult hozzá az adóbevételek növeléséhez. Különösen rövidtávon és recesszió esetén merülnek fel kétségek. Míg az eredeti tétel összefüggése átlagosan, szinte automatikusan érvényre jut, addig a fordított összefüggés csak hosszabb távon és jelentős adótétel-csökkenés esetén (és sok más tényező megléte, kialakítása mellett) érvényesülhet. Itt ugyanis véleményem szerint bonyolult összefüggések állnak fent, amelyek az adófizetőket motiválják.

2005

Adóalap	Fix adó	Adó %
0- 1 500 000		18
1 500 001-	270 000 +	38

2006

Adóalap	Fix adó	Adó %
0- 1 550 000		18
1 550 001-	279 000 +	36

2007

Adóalap	Fix adó	Adó %
0- 1 700 000		18
1 700 001-	306 000 +	36

2008

Adóalap	Fix adó	Adó %
0- 1 700 000		18
1 700 001-	306 000 +	36

2009

Adóalap	Fix adó	Adó %
0- 1 900 000		18
1 900 001-	342 000 +	36

2010

Adóalap	Fix adó	Adó %
0- 5 000 000*		17
5 000 000-*	850 000 +	32

2011

Adóalap	Fix adó	Adó %
0-*		16

2. táblázat

SZJA adótáblák 2005 és 2011 között
*superbruttó, megemelt adóalap!

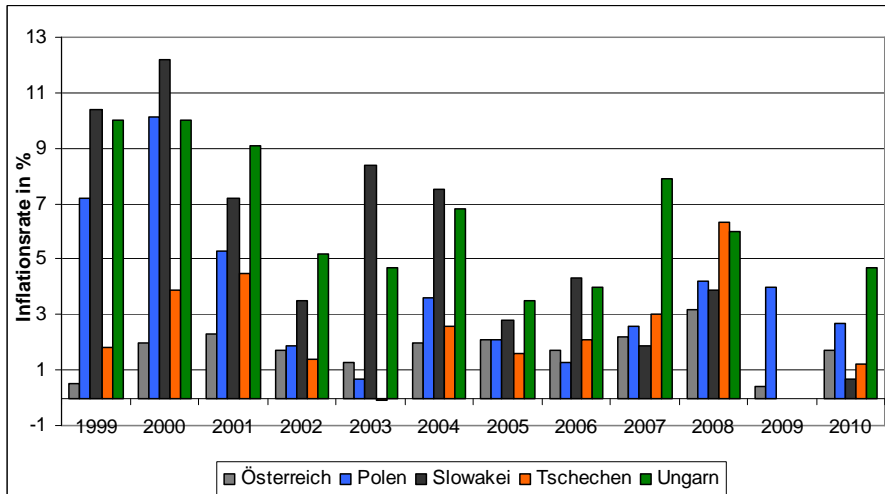
2007. és 2008.-ban érvényben volt az un. 4 %-os különadó, amely az SZJA 6 325 450 Ft-ot meghaladó adóalapjától kellett megfizetni, (Járulékfizetés felső határa éves szinten). A legfelső adótétel tehát 40 % volt. 2002 és 2006 között a minimálbér jövedelemadó-jóváírással teljes egészében adómentes volt, vagyis a 62 500 Ft-os minimálbér szintjéig. Ez a 2006-os minimálbér szintje) Miközben a minimálbér 2007-ben 65 500 Ft-ra emelkedett és 2008-ban 69 000 Ft-ra, 2009-ben 71 500 Ft-ra, addig az adójóváírás összege nem változott. Így a minimálbér

lépésről lépésre, bár mindössze 1-2 %-os adóterheléssel, de mégiscsak adókötelessé vált. 2010-ben a minimálbér 73500 Ft lett, míg 2011-re 78000 Ft-ra nőtt. Sajnos nem következett be a superbruttó megszüntetése, az csak 2012-től, két év alatt fog kikerülni az SZJA-ból. Az adójóváírás 2011-ben 12100 Ft –ra csökkent, így a minimálbér körüli kereseteknél, ahol nem érvényesült a kormány és a kamarák béremelési megállapodása némileg nőtt az adóterhelés. Ez kiküszöbölésre került a közszférában, és a Monitoring Bizottság feladata a kormány béremelési megállapodásainak érvényesülését biztosítani a konkrét vállalkozásoknál. Ezzel együtt az általános SZJA adócsökkentés nyilván csak hosszabb távon fejt ki pozitív hatását a jövedelemeltitkolásra. A superbruttó (magnövelt adóalap 24 % munkáltatói tb-járulékkal és 3 % eü-hozzájárulással) megtartása és az adójóváírás csökkentése miatti nettó-bércsökkenés 2011 –ben fékezi a pozitív hatásokat.

Ország	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Austria	0,5	2	2,3	1,7	1,3	2	2,1	1,7	2,2	3,2	0,4	1,7
Lengyelor.	7,2	10,1	5,3	1,9	0,7	3,6	2,1	1,3	2,6	4,2	4	2,7
Szlovákia	10,4	12,2	7,2	3,5	8,4	7,5	2,8	4,3	1,9	3,9	0,9	0,7
Csehorsz.	1,8	3,9	4,5	1,4	-0,1	2,6	1,6	2,1	3	6,3	0,6	1,2
Magyarorsz.	10	10	9,1	5,2	4,7	6,8	3,5	4	7,9	6	4,0	4,7

3.táblázat

Inflációs ráta a visegrádi országokban és Ausztriában 1999-2010 (KSH)

2. ábra

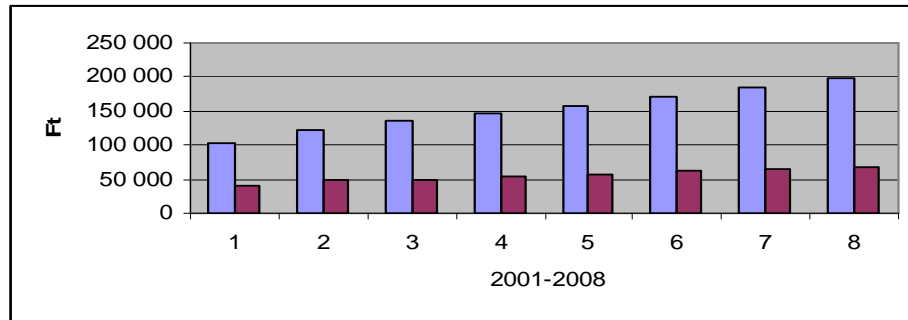
Inflációs ráta a visegrádi országokban és Ausztriában 1999-2010 (KSH adatai)

Miután Magyarországon az adóterhelés a viszonylag magas inflációsráta miatt feltétlenül növekedett (a progresszív **adótáblát** az inflációs rátának megfelelően **nem korrigálták**, lásd 2. táblázat), ez a tényező jelentős mértékben hatott és hat a jövedelemeltitkolás mértékének növekedése irányába. Magyarországon egyébként **a minimálbér és átlagbér alacsony** és már relatíve alacsony bérnél magas adósávokban kell a jövedelmet megadózni. A 18 %-os adósáv felső határát módosították mindössze az elmúlt öt évben 3 alkalommal, azt sem jelentős mértékben, hiszen a legnagyobb sávszélesítés is csak 200 000 Ft-ot tett ki, ami 36 ezer Ft éves adómegetakarítást jelent. Ez nagyon kevés, valorizációnak meg egyáltalán nem nevezhető, különösen, ha Magyarország inflációs adatait figyelembe vesszük.(2. ábra)

Év	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Átlagbér	103	122	137	145	158	171	185	198
Minimálbér	40	50	50	53	57	62	65	69

4. táblázat

Átlag- és minimálbér Magyarországon 2001-2008 (Havi adatok e Ft-ban)(KSH adatai)

3. ábra
Átlag- és minimálbér Magyarországon 2001-2008

Ország	Minimálbér	Átlagbér
Bulgária	112	228
Románia	138	431
Litvánia	203	534
Szlovákia	224	658
Lettország	227	687
Magyarország	258	678
Észtország	278	842
Lengyelország	282	854
Csehország	288	738
Portugália	426	1065
Szlovénia	538	1169
Spanyolország	600	1500
Málta	617	1234
Görögország	668	1712
Ausztria	1000	-
Franciaország	1280	2723
Belgium	1283	3207
Hollandia	1317	2863
Nagy-Britannia	1381	3732

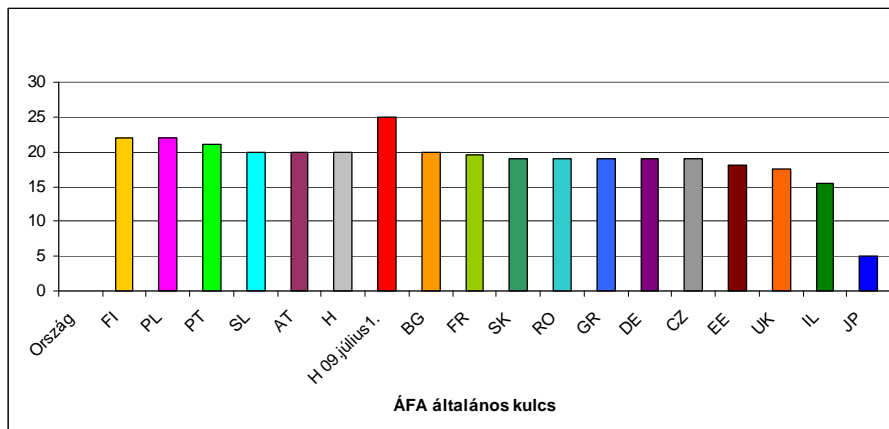
Írország	1499	2882
Luxemburg	1570	3140
Országok átlaga	676	1470

5. Táblázat:

Minimálbér és átlagbér havonta az EU-ban (2008 januárjában, euróban)

Forrás: Pályacsúcs Magazin 2008. 02.19

Különösen **negatív a hatása** a jövedelemeltitkolásra Magyarországon a magas általános forgalmi adónak. Mint ismeretes 2009. július 1.-től az ÁFA általános adókulcsa 20%-ról 25%-ra emelkedett. Csak igen szűk körben érvényesül az 5 %-os és még kisebb körben a 18%-os kedvezményes kulcs. Ezzel, összehasonlítva más országokkal, egyik legmagasabb adókulcs terheli az árukat és szolgáltatásokat hazánkban. (Lásd 4. ábra)

4. ábra

ÁFA kulcsok néhány országban, %

Forrás: Versenyképességi évkönyv 2008, GKI, 64. oldal

A társasági adó 2011. évi magyarországi változásai **kedveznek a kifehérítés folyamatának**, mert az 500 millió Ft nyereségig 10 % -os és e felett 19 %-os adókulcs igazán versenyképes. (Főleg persze az alsó sáv). Különösen igaz ez, ha azt is figyelembe vesszük, hogy Európában a legkisebb kulccsal rendelkező Írország és Ciprus is 12,5 %--os társasági adókulccsal rendelkezik. Némiképp ront a képen, hogy a társasági adóalap meghatározása néhány országban, Magyarországon, pedig különösen nehézkes, és főleg a számos adóalapot növelő tétel a kedvező adókulcsot negatívan befolyásolja. Így burkoltan a társasági adó nem annyira kedvező, mint a kulcsból erre következtetni lehet. Félő, hogy ezt a külföldi befektetők is hamar átlátják.

Érdekes a kialakuló költségvetési bevételi struktúra változása, amelyet a következő táblázat jól szemléltet.

6. táblázat:
Állami adóbevételek a 3 fő adónemből az új adórendszer bevezetése óta (millió Ft)

Év	SZJA			ÁFA		
	Befizetés	Kiutalás	Nettó	Befizetés	Kiutalás	Nettó
1988 *			59 000,0			123 000,0
1989 *			88 000,0			135 000,0
1990 *			128 000,0			147 000,0
1991	177 838,5	5 236,6	172 601,9	342 522,3	192 626,2	149 896,1
1992	219 595,9	13 939,9	205 656,0	397 146,4	222 077,0	175 069,4
1993	294 318,3	34 669,3	259 649,0	537 069,6	270 919,1	266 150,5
1994	337 982,1	33 096,2	304 885,9	696 567,4	360 441,6	336 125,8
1995	420 104,1	36 321,0	383 783,1	843 107,2	419 057,4	424 049,8
1996	511 207,1	20 540,9	490 666,2	1 048 748,0	533 267,7	515 480,3
1997	586 286,7	26 130,9	560 155,8	1 292 873,0	618 103,4	674 769,6
1998	687 068,1	30 418,1	656 650,0	1 600 565,6	803 644,4	796 921,2
1999	805 137,3	35 533,6	769 603,7	1 833 924,0	892 153,7	941 770,3
2000	966 692,6	28 662,0	938 030,6	2 183 189,8	1 029 440,1	1 153 749,7
2001	1 149 568,1	32 909,6	1 116 658,5	2 364 802,9	1 120 904,2	1 243 898,7
2002	1 315 504,6	41 932,0	1 273 572,6	2 618 389,8	1 313 518,6	1 304 871,2
2003	1 371 617,4	57 198,8	1 314 418,6	2 837 095,4	1 137 539,1	1 699 556,3
2004	1 428 869,6	78 848,9	1 350 020,7	2 906 225,0	1 178 479,6	1 727 745,4
2005	1 515 868,3	78 753,8	1 437 114,5	3 070 588,4	1 285 272,0	1 785 316,4
2006	1 660 581,9	80 858,5	1 579 723,4	3 090 297,0	1 258 299,0	1 831 998,0
2007	1 922 509,0	122 502,1	1 800 006,9	3 456 413,5	1 477 039,8	1 979 373,7
2008	2 109 164,6	110 314,0	1 998 850,6	3 602 241,9	1 488 153,4	2 114 088,5
2009	1 997 759,6	123 535,6	1 874 224,0	3 493 208,4	1 324 720,1	2 168 488,3

Dr. Nagy I. Z.
A jövedelemeltitkolás okai, következményei és visszaszorítási lehetőségei különös tekintettel
Magyarországra

2010 1 897 712,8 129 847,8 1 767 864,9 3 856 070,4 1 542 488,3 2 313 582,1

* csak nettó adatok állnak rendelkezésünkre

Társasági	(millió Ft)		
Adó	Befizetés	Kiutalás	Nettó
1988 *			116 000,0
1989 *			131 000,0
1990 *			140 000,0
1991	106 609,5	29 178,8	77 430,7
1992	91 318,1	27 091,1	64 227,0
1993	84 235,0	28 513,6	55 721,4
1994	104 488,9	28 254,9	76 234,0
1995	115 179,1	24 507,9	90 671,2
1996	136 460,7	25 599,8	110 860,9
1997	168 380,7	23 664,6	144 716,1
1998	225 353,8	26 116,1	199 237,7
1999	280 248,2	31 485,3	248 762,9
2000	310 964,4	37 778,1	273 186,3
2001	362 151,0	42 704,3	319 446,7
2002	415 210,9	50 346,6	364 864,3
2003	430 634,9	60 560,6	370 074,3
2004	511 954,9	63 246,6	448 708,3
2005	514 322,4	84 271,2	430 051,2
2006	541 129,7	72 450,3	468 679,4
2007	604 278,7	93 497,9	510 780,8
2008	592 810,0	105 285,6	487 524,4
2009	525 076,3	139 533,1	385 543,2
2010	494 962,2	171 592,2	323 369,9

Az adóbevételeknél átrendeződés tapasztalható. Az ÁFA jelentősége megmarad, sőt a 2009 évi ÁFA-kulcs emelkedése óta fokozódott is. A 2011 évi adócsökkentésnek megfelelően az SZJA és társasági adóbevételek az állami bevételek között kisebb szerepet kapnak. **Az adócsökkentések és az alacsonyabb adók stabilitása kedvezően hatnak a gazdaság kifehéredésére**, bár ez csak viszonylag hosszabb távon és megfelelő irányban meghozott további intézkedések eredményeként fog érvényre jutni. De a pozitív hatás elvitathatatlan.

A jövedelemeltitkolás kialakulását, fennmaradását és erősödését számos tényező együttes hatása okozza és segíti elő. A jövedelemeltitkolás egyik legtipikusabb jelensége az, hogy a jövedelemeltitkolás a **kis szervezetekhez** kapcsolódik, ahol az eladók és vevők, munkaadók és munkavállalók között közvetlen a viszony. Az elmúlt években a magasan fejlett ipari országokban is növekedett a **kisvállalkozások** száma és **az önfoglalkoztatás** mértéke. [4] Ezek a kisvállalkozások hálózatban a nagyobb, főleg nemzetközi cégek keze alá "dolgoznak" és szállítják az ország specifikus „költségmegtakarítási módszereket” is. Nagyon sok esetben összemosódik a határ a legális, a félig legális (szürke) és az illegális (fekete) tevékenységek között. Gyakran előfordul, hogy a szervezet maga legális, de tevékenysége egy része illegális. A jövedelemeltitkolás elterjedését nagyon gyakran egyértelműen a kis szervezetek számának növekedésével hozzák összefüggésbe. A kis szervezetek alapítása ma világszerte, részarányuk egyre nő az összes vállalkozásokon belül. Nincs ez másképp Magyarországon sem. Például Magyarországon nagy konszernnek előszeretettel foglalkoztattak munkavállalókat vállalkozói igazolvánnyal, vagyis egyéni vállalkozóként. Így a külföldi tulajdonú nagyvállalatok is gyakran megkerülték a TB- járulék befizetését. Mint ismeretes a törvényhozásnak kellett beavatkoznia, amely fenti módon létrehozott vállalkozói szerződéseket **látszat szerződésnek** minősítette és azokban az esetekben, ahol a kisvállalkozás bevételei kizárólag egy megbízótól származtak eljárt a Munkaügyi Főfelügyelet. Figyelemreméltó egyébként, hogy a magyar Munkaügyi Főfelügyelet főigazgatója és egyik vezető munkatársa hónapok óta előzetes letartóztatásban van, ellenük büntetőeljárás folyik.

Egyértelmű kapcsolat áll fenn a **munkanélküliség és szegénység** elterjedése és a jövedelemeltitkolás növekedése között. Magyarország különösen az utóbbi időkben súlyos munkanélküliséggel kell, hogy szembenézzon, 2009-ben is hátrányban, vagy hasonlóan rossz helyzetben volt közvetlen versenytársai tekintetében is (Visegrádi országok).

Ausztria	4,7	Csehország	5,8
Lengyelország	8,4	Magyarország	9,7
Szlovákia	10,4	EU-27	8,8

7. táblázat

A munkanélküliség alakulása néhány környező országban, 2009 I. negyedév, %

Dr. Nagy I. Z.

A jövedelemeltitkolás okai, következményei és visszaszorítási lehetőségei különös tekintettel
Magyarországra

Ország	Munkanélküliek száma 2000-ben Ezer fő	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Ausztria	204	4,7	4,0	4,9	4,8	5,3	5,2	4,8	4,5	3,9	4,9
Csehország	352	8,8	8,0	7,1	7,6	8,3	8,0	7,2	5,4	4,4	6,8
Görögország	470	11,5	10,6	10,1	9,5	10,4	10,0	9,0	8,4	7,8	9,6
Írország	255	4,4	3,7	4,3	4,6	4,6	4,4	4,4	4,6	6,1	12,1
Lengyelország	1 409	16,6	18,7	20,2	19,7	19,4	18,0	14,0	9,7	7,2	8,3
Magyarország	420	6,4	5,7	5,8	5,9	6,1	7,2	7,5	7,4	7,9	10,1
Málta	12	6,4	7,2	7,0	7,5	7,4	7,4	6,9	6,5	6,1	7,0
Németország	3 221	8,0	7,8	8,6	9,9	10,8	11,2	10,3	8,7	7,6	7,8
Olaszország	1 941	11,0	9,7	9,3	9,0	8,0	7,8	6,9	6,2	6,8	7,9
Portugália	528	4,0	4,1	4,8	6,5	6,7	8,1	8,1	8,5	8,1	10,0
Szlovákia	323	19,1	19,4	18,7	17,2	18,6	16,3	13,4	11,2	9,5	12,1
Szlovénia	61	7,1	5,8	6,1	6,6	6,1	6,7	6,1	5,0	4,5	6,0
Európai Unió-27	21 201	9,4	8,7	9,0	9,1	9,3	9,0	8,3	7,2	7,1	9,0
Eurózóna-16	14 656	9,4	8,3	8,6	9,0	9,3	9,1	8,4	7,6	7,6	9,5
Horvátország	160	15,4	14,3	14,1	13,0	11,5	9,8	8,6	9,3
Norvégia	79	3,5	3,7	4,1	4,3	4,3	4,4	3,4	2,5	2,6	3,2
Oroszország	6 337	10,7	9,0	7,9	8,3	7,8	7,2	7,2	6,1	6,3	8,4

8. táblázat

A 15–64 éves népesség munkanélküliségi adatai (2000–2009) néhány országban
KSH, Stadat tábla (Munkanélküliségi ráta, százalék)

Időszak		Foglalkoztatott	Munka-	Inaktív	Nem aktív	15-64	Aktivitás	Mn	Fogl
		ezer fő	nélküli ezer fő	ezer fő	ezer fő	népesség ezer fő	aránya %	ráta %	ráta %
2009.	J–M	3 736,0	402,8	4 138,8	2 644,1	6 782,9	61,0	9,7	55,1
	Á–Jú	3 765,3	401,4	4 166,7	2 604,8	6 771,5	61,5	9,6	55,6
	Jl–Sz	3 752,7	435,3	4 188,0	2 578,9	6 766,9	61,9	10,4	55,5
	O–D	3 751,1	441,7	4 192,8	2 569,9	6 762,7	62,0	10,5	55,5
2010.	J–M	3 688,0	497,8	4 185,9	2 580,7	6 766,6	61,9	11,9	54,5
	Á–Jú	3 748,0	473,2	4 221,2	2 551,1	6 772,2	62,3	11,2	55,3
	Jl–Sz	3 790,7	465,4	4 256,1	2 513,9	6 770,0	62,9	10,9	56,0
	O–D	3 773,7	461,7	4 235,4	2 532,9	6 768,3	62,6	10,9	55,8
2011.	J–M	3 701,6	489,6	4 191,2	2 582,4	6 773,6	61,9	11,7	54,6

9. táblázat:

A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása Magyarországon 1000 fő ill.%
KSH, Statat

A **munkanélküliség** és a foglalkoztatás helyzete tovább romlott 2009 után is Magyarországon. A 11, 7 % -os munkanélküliségi ráta 2011 első negyedévében kiemelkedően hátrányos adat európai összehasonlításban is, csak néhány ország mutat ennél is kedvezőtlenebb képet. Ez nagyban hozzájárult a többi tényezővel együtt ahhoz, hogy a fekete munka és adóelkerülés nagymértékben elterjedjen hazánkban.

Nagyon érdekes, hogy a nagy jövedelemmel rendelkező családok gyakran vállalják a jövedelemeltitkolás kockázatát, pedig ez a nem kívánatos tevékenység számukra nem létkérdés. Ez a tény is azt igazolja, hogy a jövedelemeltitkolásnál számos tényező együttes hatásáról van szó természetesen, és hogy a **megélhetés csak az egyik**, és messze nem a legfontosabb **kiváltó ok**. Legalábbis a kutatások ezt bizonyítják. Vagyis az általános jólét, az életszínvonal növekedése önmagában véve nem sokat segít a jövedelemeltitkolás leépítésében.

Nemzetközi tapasztalat, hogy a privatizáció mindenütt nagymértékben elősegíti a **korrupció** és vesztegetés elterjedését. A Transparency International 2009 évi

jelentése szerint a vizsgált 36 ország közül mindössze négy mutatkozott aktívnak a korrupció és vesztegetések visszaszorításában és szankcionálásában. 11 ország „közepes” értékelést kapott, míg 21 állam – köztük Magyarország – alig vagy egyáltalán nem tett semmit a korrupció mérséklését célzó OECD-egyezmény megvalósításáért. Magyarországon jellemzően a megfelelő jogszabályok és erős nyomozati eszközök hiánya rontja a korrupció-ellenes harc esélyeit. Ennek következtében Magyarország 2008-ban a korrupciós érzékelési index (CPI) nemzetközi rangsorában 5,1 ponttal a 47. helyre csúszott vissza a tavalyi 39. helyről. [17] A régióban Szlovénia, Észtország már korábban, 2008.-ban pedig Csehország is megelőzte hazánkat. A hazai korrupció melegágya a párt- és kampányfinanszírozás átláthatatlansága (az is tény, hogy a pártok a törvény által megengedett finanszírozási források többszörösét használják fel köztudottan), valamint a túlbonyolított közbeszerzési rendszer, amelybe szinte beépítésre került a kenő pénz. Szaporodtak a meghívásos közbeszerzési pályázatok és a meghirdetés nélküli eljárások. A pályázatok több mint 60 %-át a meghívottak nyerik el. A legutóbbi felmérések szerint a vállalkozók korrupciós érzete Európa egészét tekintve Magyarországon a legrosszabb Oroszország után. Magyarországon minden 3. vállalkozás érintett a korrupcióban. [21] Az 1600 Mrd Ft-ot kitevő éves közbeszerzési eljárásokhoz Magyarországon 400 Mrd Ft korrupciós pénz kapcsolódik.

Minél nagyobb a **jól dokumentált jövedelmek** aránya az összes jövedelmekhez képest, annál kisebb a jövedelemeltitkolás mértéke. Az aktív kor feletti adófizetők részarányának növekedése tehát pozitívan hat, amelynek magyarázata nyilvánvaló pszichológiai okokon túl abban is rejlik, hogy a koruk miatt inaktívvá váló lakosság túlnyomórészt jól dokumentálható jövedelmeket élvez.

Az okok eddigi feltárása arra a következtetésre enged bennünket jutni, hogy a felfedezés valószínűsége olyan tényező lehet, amelyen keresztül a nem kívánatos folyamatokra hatást lehet gyakorolni. (A fent már kifejtett, büntetésekkel kapcsolatos fenntartások ellenére is.) Az erre irányuló alapos nemzetközi kutatások azonban más oldalról közelítve rámutatnak, **hogy az adóellenőrzés és vizsgálatok számnak megkétszerezése csak a jövedelemeltitkolás 15 % -os csökkenését okozza.** Bár itt is csak becslésekre lehet támaszkodni, melynek megvan a maga bizonytalansága, mégis meglepetést okoz ennek a "fegyvernek" a nem kielégítő volta a jövedelemeltitkolás elleni harcban. Az adóigazgatás mindenütt a világon súlyos gondokkal küzd. Az adóhivatalokban a fizetés viszonylag alacsony, „itt nincs perspektíva a dolgozók számára, csak az örök unalmas taposómalom”, nyilatkozzák az apparátus emberei. Ráadásul a közvélemény a nagyon is fárasztó, nagy szaktudást, tapasztalatot igénylő adóhatósági munkát negatívan ítéli meg, amit egyébként mindenütt az adójog komplikáltsága is nehezít. (Végül is minden adófizető állampolgár ellenérdekű felet, vagy vérmérséklete szerint ellenséget lát az adóhatóság munkatársaiban.) Német adószakértők véleménye szerint az adójog egy olyan szabálygyűjtemény,

amely saját kivételeibe fog belefúladni. Nincs ez másképp Magyarországon sem. A következménye mindezeknek az, hogy magas a fluktuáció és a munkaerőhiány az adóhivatalokban. Az adótanácsadók a harcot az adóhivatalnokokkal jól szervezett és felszerelt irodáikból, magas fizetésért veszik fel. Így aztán a legjobb szakemberek egyszerűen átállnak a „front” túloldalra, az „ellenséghez”. Természetesen érdemes a rossz körülmények ellenére is fokoznia a vizsgálatok és ellenőrzések számát. De beláthatjuk, hogy ez az eszköz sem elegendő önmagában véve. Többet kell tenni annál, hogy a felszínen megjelenő jelenségeket és következményeket szankcionáljuk és büntetjük, ráadásul alacsony határfokkal. **A harc a jövedelemelvitkolás ellen csak akkor lehet sikeres, ha a kiváltó okokat konkrétan tisztázzuk és ellehetetlenítjük azok kialakulását és érvényesülését.**

Az adóhatósági vizsgálatok korlátozott hatékonysága a figyelmet egyre inkább a pszichológia és szociológiai tényezőkre irányítja [11]. Számos kutatás megvizsgálta például, hogy az adófizetők képzettsége milyen összefüggésben áll a jövedelemelvitkolással. Az alacsonyabb végzettségű adófizetők kevésbé járatosak az adószabályok területén, nem ismerik a büntetéseket, a jövedelemelvitkolás következményeit. Ez az állítás megfordítva is igaz. A magas képzettséggel rendelkező adófizetők számolni tudnak tettük következményeivel. Persze az is tény, hogy a jól képzett lakossági rétegek az adójog dzsungelében is jól kiigazodnak, és így a csalás lehetőségével könnyebben tudnak élni. A tényező ellentmondásos hatása összességében azt eredményezi, hogy az adócsalás a magasan képzett adófizetők körében ritkábban fordul elő, igaz akkor nagyobb értékben. Ez egyidejűleg azt is jelenti, hogy az adóellenőrzések fokozásával csak a lakosság kisebbik részére lehet hatást gyakorolni. Ez a statisztikailag bizonyított tény részben magyarázatát adja annak is, hogy az adóellenőrzések megkésztetésével csak 15 %-os mértékben csökken a jövedelemelvitkolás. A gyakoribb vizsgálatok egyébként élénk reakciókat váltanak ki az adófizetők körében, akik gyakran a vizsgálat és meghallgatás idején felismerik, hogy az adóhatóság jövedelemelvitkolás csak egy részét képesek feltárni. Ez a felismerés később pótlólagos motivációs tényezővé válhat. Tanácsos tehát minden olyan vizsgálatnál, ahol az adóhatóság a szokásos ellenőrzési eszközöket túllépte, lehetőleg feltárással és bizonyítással lezárni. A lakosság tájékozatlansága a büntetés tekintetében részben magyarázatot ad arra, hogy a büntetések miért csak korlátozott mértékben visszatartó erejűek. **Minden esetre a nemzetközi irodalom a tapasztalatok alapján rendkívül rossz adómorál esetén rendkívül szigorú büntetéseket (pénzbüntetéseket és szabadságvesztést) javasol életbe léptetni, hogy a jövedelemelvitkolást visszaszorítsák.**

Nem sikerült a nemzetközi kutatások során statisztikailag bizonyítható kapcsolatot kimutatni a **különböző társadalmi csoportok** (egyedülálló személyek vagy családban élők, nők vagy férfiak, hazai vagy külföldi munkavállalók, alkalmi munkások vagy állandó foglalkoztatottak, illetve különböző vallási csoportok) és a jövedelemelvitkolás mértéke között. Az adóelvitkolást rasszista, kirekesztő célokra nem lehet tehát felhasználni.

A fejlett ipari országok egy részében az önkormányzatok által vezetett adólistákat közzé teszik. Ez a lehetőség – **harmadik személy betekintésén keresztül** jelentősen csökkenti a jövedelemeltitkolást.

5 A jövedelemeltitkolás sajátos magyar okai

A már bemutatott nemzetközi tényezők mellett számos más tényező is hozzájárul a jövedelemeltitkolás elharapódzásához Magyarországon (és természetesen részben a közép és kelet európai régióban). Az itt feltárt tényezők más országokban is előfordulhatnak, de valamelyest szorosabban kötődnek Magyarországhoz. Hazánkban a „**második gazdaság**” kialakulása lényegesen elősegítette a piacgazdaság kiépítése irányában tett első lépéseket. A 90 –es évek elején, de még az ezredfordulón is Magyarország Szlovéniával a kelet európai országok éllovasa volt a piacgazdaság kiépítésében. A „második gazdaság” segítségével (gazdasági munkaközösségek az iparban és kereskedelemben, háztáji gazdaságok a Tsz-ek és állami gazdaságok mellett) tapasztalatokat lehetett szerezni a piacgazdaság működéséről, és kifejlődhetett egyfajta alkalmazkodó képesség az akkori idők hiánygazdaságára való reakcióként. A „második gazdaság”, amelyik lényegében az egyetlen lehetőséget kínálta az autonóm döntések meghozatalára, ösztönzőleg hatott a reform folyamatokra is. Mindez azonban nem volt a legjobb kiinduló pont a piacgazdaság kibontakozásához, mert a „második gazdaság” résztvevői nem terveztek hosszú távra, a gyakori szabályozó változások miatt nem tudták volna ezt megtenni, hanem a profit rövid távú maximalizálására törekedtek. Ez a kényszerű vállalkezési filozófia ellentétben állt a nyílt piacgazdaság hosszú távú profitmaximalizáló elképzeléseivel, amelyek a piaci versenyre és a cégek jó hírének védelmére épülnek. [10] További probléma volt, hogy a kenőpénz, a vesztegetés, a korrupció gyakorlattá vált a bizonytalanságok és az ellátási problémák miatt. Ezek a negatív elemek azóta is beépültek a gazdasági életbe.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a kelet európai régióban korábban, a rendszerváltozás előtt **nem volt jövedelemadó**. A fizetéseket úgy alakították ki, hogy azoknak nem kellett különböző adókat és járulékokat fedezniük. Akkoriban a társadalom túlnyomó része szükségleteit a főfoglalkozásbeli fizetéséből elégítette ki. A második gazdaság működésének célja „csak” a pótlólagos jövedelmek biztosítása volt. Az új adórendszer bevezetése 1988-ban nem járt együtt a bérrendszer megfelelő változásával. Emellett az is megfigyelhető, hogy miközben az adó- és járulékfizetési kötelezettségek (egészségügyi, nyugdíj, munkavállalói járulékok) állandóan emelkedtek, és ráadásul egyre több szociális juttatásért kellett fizetni. Ezek színvonala ráadásul folyamatosan romlott. A fizetések nem követték az inflációt sem. Ezek a lakosság számára többletkiadást jelentettek, ami a lakosságot arra ösztönözte, hogy - ahol csak az lehetséges volt -

megtakarítsanak. Ennek a takarékos magatartásnak az egyik megjelenési formája a jövedelemeltitkolás.

A munkáltatók oldaláról elszaporodó adócsalás és feketemunka részben a **krónikus tőkehiányra** és az abból is következő **hitelhiányra** vezethető vissza. A munkaadók a magas adó- és járulékkötelezettség miatt ezen a módon is **tőkét akartak felhalmozni**, ami egyébként a tőke alapvető természete.

Azt is hangsúlyozni kell, hogy **a jól működő privát vállalkozásoktól származó elvonások** a rendszerváltás idején állandóan **nőttek** az állami vállalatok rossz teljesítménye miatt. Az új privatizált vállalkozások jövedelemeltitkolással reagáltak erre Magyarországon, ahol az adómorál egyébként is alacsony szinten állt, melynek okai az eddigieken túl történelmi gyökerekben is kereshetők.

A török megszállás alatt az adófizetés megkerülése bátor, nemes cselekedet volt. Így volt ez a Habsburg uralom alatt is. Hasonló virtus mutatkozik meg manapság is az állammal szembeni ellenállást jelentő jövedelemeltitkolásban. A **magyar közerkölcs** az ügyeskedést általában pozitívan értékeli.

A **joghézagok** is, amelyek különösen az átmeneti korszakban nagyon is jellemzőek voltak, negatívan befolyásolták a láthatatlan jövedelmek elterjedését Magyarországon. További tényezőt jelentenek a meglévő büntetési tételek alkalmazási nehézségei, valamint a túlságosan is **hosszúra nyúló bírósági eljárások**. Jogerős ítéletre nagyon sokáig, sokszor több mint 5 évig kell várni. A jövedelemeltitkolás szempontjából természetesen a jogszabályok tételes megfogalmazása a meghatározó. Az egyik legfontosabb megnyilvánulása az adócsalásnak éppen a törvénysértés, hogy a tettes kijátssza a törvényeket, és az elkövető megkerüli az adófizetést.

Nagyon gyakran a jövedelemeltitkolást egy adott ország keretein belül nem is lehet értelmezni. A **nemzetközi piac** és a **globalizáció** [15] megkönnyítik a nemzetközi tőke számára az adóelkerülést. [3] Természetesen a tőke megváltoztathatja székhelyét, különböző leányvállalatokat, fióktelepeket és offshore cégeket kombinálhat különböző országokban.

Németországi kitekintés: 2009. augusztus elején a Német Szövetségi Kormány **az adóeltitkolás ellen új rendeletet** fogalmazott meg, amely különleges kötelezettségeket ró a német adófizetők egy részére. Azokat érinti a rendelet, akik olyan országokkal kerülnek üzleti kapcsolatba, amelyek nem működnek együtt a német pénzügyi hatóságokkal. A szabályok nemcsak a gazdasági társaságokra érvényesek, hanem azokra a magánszemélyekre is, akik az adott országban csak pénzüket fektetik be. „Mi nem a külföldön megvalósult német befektetéseket akarjuk megbüntetni, hanem gondoskodni akarunk szabályszerű megadóztatásukról.”- nyilatkozta a német pénzügyminiszter.

A Szövetségi Tanács már 2009. szeptember 18.-án döntött a kormányrendelet hatályba lépéséről, amely pontosítja és részletezi az adóeltitkolás leküzdéséről szóló új törvény előírásait. (Ezt egyébként a Szövetségi Parlament július elején szavazta meg, törvényerőre azonban a végrehajtási rendelettel együtt emelkedett.) Figyelemre méltó, hogy a német kormány augusztus rekkenő melegében, 4 hét alatt meghozta a törvény végrehajtási rendeletét, bár gond azért ennek ellenére akad bőven. A szabályozással érintett országokat ugyanis még meg kell neveznie a pénzügyminiszternek, akinek a nem kooperáló országok listájának összeállítása során megegyezésre kell jutnia más kormányzati szervekkel is. A pénzügyminiszter cáfolja azokat az értesítéseket, hogy nemrégiben illetékességét e tekintetben a gazdasági kamarák megszerezték. A lista elkészítésének időpontjáról és terjedelméről Steinbrück pénzügyminiszter mindenesetre hallgat, miközben nem akart egyetlen országot sem megnevezni, és Merkel kancellárasszony és a francia elnök, Sarkozy, valamint saját adóeltitkolások ellen hozott intézkedéseivel hozta összefüggésbe a rendelettel. „Így pont került az i-re” – nyilatkozta a német pénzügyminiszter. Több mint 40 ország csatlakozott az OECD-kódexhez, vagy írt alá a kettősadóztatás elkerüléséről szóló megállapodást Németországgal. A tárgyalások Svájcjal is megkezdődtek, de Ausztriával elhúzódnak – mondta Steinbrück. Valóban van nemzetközi sikere a határozott német fellépésnek és törvény-előkészítésnek. Liechtenstein és Luxemburg eddig vonakodtak az együttműködésre, de most a Német Szövetségi Pénzügyminisztérium konferenciáján nyitottságot tanúsítottak az OECD-standardok irányában.

A Német Adótanácsadók Szövetsége azonban máris kifogást emelt, mert alkotmányellenes és „szerencsejátékhoz” hasonlít szerintük a rendelet. Az országok neveit tartalmazó lista elkészítéséig minden egyes vállalkozás, vagy magánszemély saját maga kénytelen kinyomozni, vajon vállalkozási tevékenysége, vagy befektetése a megszigorított szabályok szerint a német adóhatósággal való különös együttműködés körébe tartozik-e. A lista hiányában azt csak találgatni lehet, hogy melyik országbeli vállalkozási tevékenység és befektetés miatt kell a német hatósággal ily módon együttműködni. A német kormány a határokon túllépő adóeltitkolások ellen hozott új rendelete igencsak sajátos. Ugyanis az valójában nem a német polgárok és vállalkozások ellen irányul – ahogy egyébként lennie kellene az ilyen tiltó rendeletek esetén, sokkal inkább kényszerítő eszköz ez a rendelet bizonyos országok ellen annak érdekében, hogy a jövőben a német adóhatóságoknak a megkívánt adatszolgáltatást és tájékoztatást biztosítsák.

Még az is előfordulhat, hogy végül egyetlen egy ország se kerül fel a listára. Így aztán az egész törvénykezést és rendeletalkotást felesleges „állami kényszernek”, vagy rendeletalkotás felhatalmazásával való alkotmányellenes visszaélésnek lehet tekinteni. Ez nem semmi, mondhatnánk pestiesen. A Parlament 4 héttel korábban törvényt hozott, hogy az OECD-kódexet, vagy Németországgal kettős adóztatás elkerülését szolgáló egyezményt alá nem író, tehát nem kooperáló országokat

illetően a német gazdasági társaságok és befektető magánszemélyek a német adóhatósággal sajátos együttműködésre kötelesek, s láss csodát, a végrehajtási rendelet nem határozza meg ezen országok körét. Nem szabad azonban a dolgot ennyiben hagyni. Egyes országok üzleti modellt fejlesztettek ki abból, hogy **minden hivatali adat és jogsegély megtagadásával célzatosan adóbűnözőket csalogassanak magukhoz**, - vélik a német szakértők.

Az új szabályokkal a német kormány azt akarja elérni, hogy azok a kormányok is igazodjanak az OECD-standardokhoz, amelyek eddig nem tették. Az a cél, hogy a német befektetők által a költségvetés elől külföldre menekített évente 100 Mrd Eurót (ez a magyar teljes GDP-nek felel meg) otthon tartsák, vagyis csak olyan adóparadicsomok maradjanak, amelyek annyira egzotikusak, hogy ott senki sem képes gond nélkül a pénzét elrejtteni. **Magyarországon** is jelentős lehet a költségvetést offshore cégekkel elkerülő összeg, minimum **100 Mrd Ft**.

Egy adott ország **adóóázissá minősítése** attól függ, hogy az OECD előírásait az adóügyekre vonatkozó adatszolgáltatásoknál betartják-e. Mostanáig üres azonban az OECD "feketelistája", azon nem szerepel egyetlen ország sem. Egyébként a legkedveltebb offshore, külföldi, adóelkerülési célzattal választott helyek: Belize, Delaware, Gibraltár, Libéria, Panama, Hongkong, Ciprus, Man-sziget, Málta, Svájc, Andorra, Ausztria, Costa Rica, Fülöp-szigetek és Malaysia.

Általában érvényes: minél inkább együttműködik egy állam, annál kevesebb kimutatási kötelezettsége keletkezik a vele kapcsolatba került vállalkozásnak, vagy magánszemélynek. Minden egyes nem kooperáló ország esetében külön rendeletet kell hozni. Németországban azonban nyitott kérdés, hogy melyek ezek az országok. „Az isten szerelmére, nem lehet ma csípőből tüzelve ezt eldönteni. – mondta a pénzügyminiszter, de hamarosan összeáll a lista. – ígérte. Persze még az sem világos, hogy ki dönt Németországban erről a feketelistáról. A gazdasági szövetségek élesen bírálták a pénzügyminisztert, mert azt tervezte, hogy egyedül a Pénzügyminisztérium dönt arról, mely országot tekintik adóparadicsomnak. A most elfogadott kormányrendelet, tehát a törvény végrehajtási rendelete ezzel szemben azt írja elő, hogy a döntést a Külügyminisztériummal és Gazdasági minisztériummal „egyetértésben” és a tartományok adóhatóságainak beleegyezésével hozzák meg. (Németországban szorosabb a kapcsolat a törvényhozás és adóhatóságok között! Van beleszólás az ellenőrzési, adatkezelési tapasztalatok oldaláról is!) A tartományi adóhatóságok keményebben léphetnek fel belföldön is a „jól keresőkkel” szemben az új törvény és végrehajtási rendelet szerint. Különösebb ok nélkül is tartható adóvizsgálat és adóellenőrzés az 500 000 Euró éves jövedelem feletti magánszemélyeknél, akik kötelesek a bizonylatokat és a könyvelést jövedelmeikről 6 éven keresztül megőrizni. Az eskü hatályával bíró nyilatkozatot követelhet az adókötelezett adatainak helyességéről az adóhatóság (aki hazudik, az büntethetővé válik!), ezen kívül az érintett adóalanyoktól olyan meghatalmazást kérhetnek be, amellyel lehetőséget kap az adóhatóság, hogy az adóalany nevében adatokat külföldön bírósági és nem bírósági úton beszeressen. (Kontroladatok). Aki az adóhatósággal az új rendelet értelmében nem kooperál, nem teljesíti a szigorúbb adatszolgáltatást az adóparadicsomokban

végzett külföldi tevékenységei és oda irányuló befektetései miatt, az számolhat különböző adózási előnyök elvesztésével. Így a hatóságok többek között elutasíthatják az adóóázisokból származó vállalkozási költségeinek érvényesítését, vagy onnan származó osztalékának adómentességét, megvonhatják a tőkejövedelem-adó, vagy forrásadó alóli felmentést. Ezen kívül fennáll a veszélye a jövedelembecslésnek, ami az adókötelezettek nagyon drága mulatság lehet. **Érdemes Németországtól tanulni, megérte kitekinteniünk.** A 2010. év januárjától a 30% forrásadót kell fizetni a magyar vállalkozásoknak az olyan kifizetések (kamat, jogdíj és szolgáltatási díj) után, amelyeket olyan országokban bejegyzett székhellyel, illetőséggel rendelkező cégeknek fizetnek, amelyekkel hazánknak nincs kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezménye. (65 országgal van egyezményünk.) Sajnos ez csak formális kezelése az offshore problémáknak, hiszen itt éppen az adatszolgáltatás megtagadása és az ellenőrzés ellehetetlenülése okozza a jövedelemeltitkolást.

Az offshore fogalma Európában- különösen a közép és kelet európai, valamint ázsiai országokba történő munkahely- telepítések problematikája alapján - pejoratív jelentéssel párosult. Magyarország nagyon erősen szenvedő alanya ezeknek a folyamatoknak. Nem lebecsülendő az **offshore cégeken** keresztül megvalósított jövedelemeltitkolás sem, olyannyira, hogy európai összefogás látszik kibontakozni az adóparadicsomok működésével szemben. A magyar parlament törvényt tervez alkotni az offshore cégek működésének szabályozására. Már 2009-ben életbe léptek azonban az ún. **amnesztia szabályok**. [1] [19]. Az egyik ilyen szabály a tagi kölcsönökre vonatkozik. Ha a tag erről lemond a társasága javára, elmarad az ajándékozási illeték, aztán nyereségadómentesen osztalékágon juthat 10 százalékos személyi jövedelemadóval (25 százalék helyett) saját ajándékához. A másik amnesztia szabályban az a társaság részesülhet, amelyik az off-shore cégből repatriálja pénzét és annak felét 2 évre állampapírba fekteti. A kedvezmény révén az ilyen összegre a társasági adó egynegyedét kell fizetni, pontosabban az összeg 25 százaléka után kell adózni. A harmadik típusú amnesztia címzettje az a magánszemély, aki az alacsony adókulcsú országból (adóparadicsom) hazahozza a kamatot, osztalékot vagy árfolyamnyereséget. Ebben az esetben 10 százalékos osztalékadóval megszerzi az erre az összegre eső vagyonosodási vizsgálatra vonatkozó mentességet, feltéve, ha a pénz felét két évig állampapírba fekteti. Az amnesztia törvénytől 75 Mrd Ft bevételt remél az állami költségvetés. Egy állampolgár reakcióit megfogalmazva a következőképpen fogalmaz. „Én is amnesztiát kérek! Csak fordítottan. 38 évig az utolsó fillérig adóztam a jövedelememből, (amikor és amennyit kellett), nem vettem autót ÁFA visszaigényléssel, nem vontam le az adóalapomból a lakásom rezsijét, nem írtam le költségként a konyhabútoromat, nem éltem évekig minimálbérből, miközben luxuslakásban laktam és luxuskocsival közlekedtem stb., stb.. Ezek csak pitiáner csalások, de én még hallani is csak ilyenekről hallottam. Tehát, ha azok, akik ilyen eszközökkel szerzett "vagyonkájuk" legalizálását megtehetik 10%-ért, akkor én visszamenőleg kérem az általam elmulasztott csalásokból kiesett haszon minimum 10%-át, adómentesen, ide a

markomba. Erre azért volna feltétlenül szükség, mert enélkül most már visszavonhatatlanul hülyének érezném magam.” A döntések meghozatalával párhuzamosan **hatásvizsgálatokat** célszerű végezni, mert ami az egyik oldalon állami bevételeket biztosíthat, az mások ellenállásán és felháborodásán keresztül növelheti az adóeltitkolási hajlamot. A különböző **kormányzati lépések**, sőt már **elképzelések** is nagy hatással bírnak a jövedelemeltitkolásra. A családi pótlék megadóztatása, a tervezett vagyonadó (ingatlanadó) az igazságos közteherviselés jegyében, a póknyeremények adómentessé tétele a nyertesnél és 5 %-kal a nyereségalapnál történő megadóztatása a feketegazdaság kifehéritése jegyében nem marad hatástalan témánk szempontjából. Közismert, hogy 2009. július 1.-től a kormány a forgalmi adó általános adótételét 20%-ról 25%-ra emelte, a kedvezményes kulcsot pedig 15%-ról 20%-ra. Ezzel egyidejűleg a jövedéki adók is emelkedtek hazánkban. Ezek az intézkedések, bár a költségvetési hiányterv betartását célozzák, negatív hatással vannak a jövedelemeltitkolásra, nem beszélve a jelenlegi válságot mélyítő, továbbá költséginflációs hatásokról. A gazdasági helyzet és az intézkedések együttes következménye egyes vélemények szerint többéves stagfláció is lehet. Miközben az állam a piacról Magyarországon is lépésről lépésre kiszorul, természetesen a közszolgáltatásokat biztosítani kell. Ehhez nyilvánvalóan **adóbevételekre van szükség.**

A jövedelemeltitkolás feltárt okai és azok természete arra a végkövetkeztetésre juttatnak bennünket, hogy **a jövedelemeltitkolás az utóbbi években növekedett Magyarországon és valószínűleg az eddigi becsléseket is felül fogja múlni.**

6 Javaslato k a jövedelemeltitkolás visszaszorítására

A láthatatlan jövedelmek, amelyek bizonyos összetevőit **a rossz szabályozás** is életre hívhatja, vagy erősítheti, többé vagy kevésbé szükséges velejárói korunk folyamatainak. A feketegazdaság visszaszorítása, amely egyébként mindenütt szükséges és kívánatos, csak **komplexen** valósítható meg. A törvény által üldözött tevékenységeket (kábitószer kereskedelem, csempészet stb.) **a bűnüldöző szervezetnek** kell megakadályozniuk. ”Egyre erősebb a hazai maffia. ... A főigazgató szerint néhány bűnszervezet a befolyását agresszív módon próbálja kiterjeszteni. Dr. Laborcz Sándor (az NBH főigazgatója) hozzátette: várhatóan nő majd a konkurenciaharcból eredeztethető erőszakos cselekmények gyakorisága, és a bűnszervezetek valószínűleg fokozzák a leplezett kapcsolatépítést az államigazgatási szféra és más területek felé. Az NBH vezetője arról is beszélt, hogy a bűnszervezetek irányítói tisztos üzletemberként mutatkoznak meg, és szívesen vesznek részt az állami pályázatokon. Laborcz Sándor kijelentette, elejét kell venni annak, hogy ezek az emberek az uniós pénzek közelébe kerüljenek.” (Laborcz Sándor interjúja [9]).

Szigorú szabályokat kell az Európai Unióval összhangban alkalmazni, amelyek a **törvényi hézagokat** pótolják. [5] Német mintára **adócsalás elleni törvényt** is kellene alkotni Magyarországon, amelyben a legújabb trükkök és tömeges jelenségek törvényes üldözése újabb ellenőrzési lehetőséggel (!) válna lehetővé. Ebben a törvényben Németországban többek között a nem önálló vállalati részek közötti nyereségelhatárolás megfelelő szabályozása, a közelálló személyekre érvényes dokumentációs és kimutatási kötelezettségek kiterjesztése a nem közelálló személyekkel kapcsolatos üzleti kapcsolatokra és az adóhatóság adatszerzésének kibővítése bankoktól bírósági és nem bírósági úton is helyet kaptak.

Az új szigorú szabályozásra vonatkozó reakciókat mindenütt fel kell mérni, és ennek megfelelően körültekintően kell eljárni. **Nem szabad csak a büntetésekre** és szankciókra koncentrálni. Fontos alapelv legyen a törvényhozásban, hogy csak olyan szabályokat vezessenek be, amit be lehet tartani, és be lehet tartatni. [6] Célszerű a túladóztatást és a túlzott állami jövedelemcentralizációt mérsékelni. Természetesen **nem csak adózási intézkedéseket** kell hozni, hanem egyéb a **piacot szabályozó** intézkedések is szükségesek. A feketegazdaságot minden eszközzel vissza kell szorítani. Nem lehet elegendő, ha csak a jelenségeket, a felszínen megjelenő következményeket büntetjük és szankcionáljuk, ráadásul alacsony határfokkal. A feketegazdaság elleni harc csak úgy lehet eredményes, ha **a kiváltó okokat konkrétan tisztázzuk és ellehetetlenítjük** ezeket. Eközben hosszútávon ható módszerekre is figyelmet kell szentelni, pl. **erkölcsi nevelésre, jogharmonizációra** és az egyes döntések **hatásvizsgálatára**.

Tudomásul kell vennünk, hogy a jövedelemeltitkolás a piacgazdaság és korunk elválaszthatatlan részét képezi. Ezzel együtt kell élnünk, miközben természetesen megpróbálunk fellépni a jövedelemeltitkolás valamennyi nem kívánatos hatása ellen. Még a jövedelemeltitkolásnak is **vannak pozitív oldalai**. A jövedelemeltitkolás elleni harc egyik eszköze lehet, ha átmenetileg a pozitív hatásokat hangsúlyozzuk, és nem küszöböljük ezeket ki. (Úgysem tudjuk megszüntetni a jövedelemeltitkolást, különösen egyik napról a másikra).

Ilyen pozitív hatásnak tekinthető, hogy a jövedelemeltitkolás többletjövedelmet kínál többek között a szegényeknek, azoknak, akik a létminimum alatt élnek, akik ily módon létfenntartásukat biztosítani tudják (feketemunka). A rosszminőségű, silány, garancia nélküli áruk kereskedelme enyhíti a szegénységet, mert ezek az áruk mindenki számára elérhetők. A feketemunka, bár jogellenes foglalkoztatással, de mégis lehetővé teszi a munkanélküliség túlélését, mert új „munkahelyeket” teremt, amelyek egyébként a magas adó és járulék miatt nem tudnának létre jönni, s nem lennének a munkáltatónak kifizetődők. A feketemunka olyan vállalkozásokat is életben tart, amelyek egyébként az adóterhelés miatt csődbe kellene, hogy menjenek. A feketegazdaság nagyon gyakran magasabb jövedelmet és függetlenséget biztosít, mint a legális gazdaság, és alkalmasint magasabb szintű gazdasági teljesítmények forrása, mert gyorsan reagál, keresett piaci termékeket és szolgáltatásokat állít elő és forgalmaz. Különösen fontos

mindez recesszió, főleg válság idején. Persze az is igaz, hogy **a lakosságnak csak egy része** tudja ezeket a pozitív hatásokat élvezni, miközben a lakosság nagyobbik része nehezebb helyzetbe jut. A többség nem képes jövedelmét a fenti módon kiegészíteni. Természetesen jobb lenne, ha a pozitív hatások legális körülmények között hatnának. De addig is, amíg mindent legalizálni tudunk, tekintsük ezeket a pozitív jelenségeket a jövedelemelvitkolás elleni harc sikernek.

A jövedelemelvitkolás ellen határozottan, de mindig körültekintően, lépésről lépésre kell és lehet előre jutni. Ehhez javaslok a Miniszterelnöki Hivatal (MEH) keretein belül egy **jövedelemelvitkolási részleget** kialakítani kiváló elméleti és gyakorlati szakemberekből, amelynek feladata a különböző szervek (bűnüldöző és rendészeti szervek, APEH, VPOP, ma már NAV, különböző önkormányzatok, NBH stb.) koordinálása, inspirálása és oktatása, felkészítése iteratív módon, projektszerű menedzseléssel. Lépéselőnyt kell szerezni! A különböző rendelkezésre álló jogszabályok, jogszabályi hézagok, elkövetési adatok és módszerek alapján ki kell dolgozni előre, milyen jövedelemelvitkolás várható és mely gazdasági körben, földrajzi körzetekben. A részlegnek fontos szerepe lehetne a jogalkotási javaslatok területén, az EU-val való jogharmonizációban és együttműködésben.

Irodalom

- [1] Amnesty law in Hungary, <http://www.fntudosito.hu/riport/1639>
- [2] Békesi, László Dr.: Lecture ,2006, in Hungarian, <http://www.mindentudas.hu/bekesilaszlo/20060917bekesi1.html?pldx=3>
- [3] Beseitigung grenzübergreifender steuerlicher Hindernisse in der EU IWB 1/2011 S. 6 (NWB DokID: MAAAD-59245).in German Cowell, Franka A.:The economics of evasion, Cambridge,1990.ISBN 0-262-03153-1
- [4] ENGSTRÖM, P. AND HOLMLUND, B. (2006): "Tax Evasion and Self-Employment in a High-Tax Country: Evidence from Sweden", CESifo working paper No. 1736.
- [5] Hardeck, Inga: Steuerhinterziehungsbekämpfungsgesetz - Regelungsinhalt und Implikationen für die Praxis, IWB Fach 3 Gruppe 1 Land Deutschland S. 2431; IWB 16/2009 S. 781 (NWB DokID: UAAAD-27142)
- [6] Konz, Franz : 1000 ganz legale Steuertricks. Knauer Verlag 2010 ISBN 978-426-78330-6.in German.
- [7] Krekó, Judit- Kiss,P. Gábor: Tax evasion and tax changes in Hungary. MNB BULLETIN APRIL 2008. in English
- [8] Krekó, Judit- Kiss,P. Gábor: Tax evasion and the Hungarian tax system), MNB Occasional Papers No. 65.in English
- [9] Laborc , Sándor Dr.: The organised crime can integrate itself into the public administration. Radio statement of the principal of the Hungarian

- office for national security, April 20 2009 in Hungarian. http://www.mri-kossuth.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=79778
- [10] Nagy, Imre Zoltán, Dr.: "The Fight against Income Evasion in Hungary (Harc a jövedelemeltitkolás ellen Magyarországon)" Acta Polytechnica Hungarica, Journal of Applied Sciences, Volume 8 Issue Number 2, 2011. ISSN 1785-8860
- [11] Nagy, Imre Zoltán, Dr.: The psychological and sociological aspects of tax evasion. Adó (Tax), No. 1-2, Year X. 1996. January. In Hungarian.
- [12] SCHNEIDER, F. (1994): "Can the shadow economy be reduced through major tax reforms? An empirical investigation for Austria", supplement to Public Finance 49, pp. 137-152.in English.
- [13] Statistical data: www.ksh.hu,
- [14] Vértés, András Dr.: Tax system and competitiveness, 2008, in Hungarian http://www.magyarorszagolnap.hu/pdf/5_versenykepesseg.pdf
- [15] Villalba, Miguel Sánchez :Tax evasion as a global game. Published by: Instituto Valenciano de Investigaciones Económicas, S.A. Printed in English, February 2010
- [16] Statisztikai adatok www.ksh.hu
- [17] Transparency International: Jelentés 2009
- [18] Minimálbérek, Inflációs ráta
<http://www.tankonyvtar.hu/gazdasagtudomany/metodologia-tarsadalom-080905-120>
http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/tab17_03_25ib.html
ml Pályacsúcs Magazin, 2008. 02.19.
- [19] Amnesztia szabályok 2009 <http://www.fntudositto.hu/riport/1639>
<http://www.konyvelozona.hu/2008/12/adoamnesztia-a-tagi-kolcson-utano-es-jarulektorveny-valtozasok-2009/>
- [20] Adótörvények
- [21] Korrupció
http://premier.mtv.hu/Hirek/2011/02/22/17/Minden_3_magyar_vallalkozas_erintett_a_korrupcioban_.aspx

Vállalkozásfejlesztés a XXI. században
Budapest, 2011.